

Arkeolojik Sitlerin Sürdürülebilirliği Kapsamında Arkeolojik Parklar[†]

Aysun TUNA^{1,*}

Elmas ERDOĞAN²

¹ İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Malatya, Türkiye

² Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara, Türkiye

*Sorumlu yazar: E-mail: aysuntuna17@gmail.com

Geliş Tarihi (Received): 05.05.2015

Kabul Tarihi (Accepted): 22.12.2015

İnsan yaşamının izlerini taşıyan arkeolojik siteler zengin tarihi ve kültürel verilere sahip olan geçmişin bilgi kaynaklarıdır. Arkeolojik sitelerin korunması kent kültürünün korunması ve sürdürülebilir kentsel gelişimler için oldukça önemlidir. Bu anlamda uluslararası düzeyde öneme sahip, özgün tarihi kentlerin sürdürülebilir kılınmak ve tarihi kentsel peyzajın korunmasını sağlamak amacı ile kent tarihinin ve kültürünü yeniden canlandırma stratejileri hayata geçirilmektedir. Arkeolojik siteleri canlandırma stratejisi olan arkeolojik parklar, kültürel ve arkeolojik miras yönetimi ile kentsel rekreasyonel faaliyetleri bir arada sunarken, kent içinde yeni bir yorumlama merkezi olarak değerlendirilmektedir. Tarihi alanların ve tarihi peyzajların korunması amaçlı oluşturulan bu parklar arkeolojik alanlar olarak görev üstlenebilecekleri gibi bir park ya da müze olarak da işlev görmektedirler. Tüm bu çeşitlilik arkeolojik parkların bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu makalede; öncelikle, arkeolojik sit kavramına değinilerek, yerel kimliğin, kültürel ve sosyal çeşitliliğin sürdürülebilirliğini hedefleyen arkeolojik park yaklaşımı ortaya konmuş, sürdürülebilir arkeolojik sit uygulamalarında Türkiye’de gerçekleştirilebilecek güncel yaklaşımlar için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Arkeolojik sit, arkeolojik park, sürdürülebilirlik

Archaeological Parks in The Frame of Sustainable Archaeological Sites

With their rich historical, cultural data, archaeological sites that bear the marks of human life are sources of information for the past. Conservation of archaeological assets is crucial for preserving city culture and developing sustainable settlements. In this manner, strategies for preserving historical urban landscape and reviving urban history and culture must be utilized in order to transform original historical settlements to sustainable cities. As an archaeological sites revival strategy, archaeological parks provide both cultural and archaeological legacy management and urban recreational activities and are seen as a new center for interpretation within cities. Those parks created in order to preserve historical sites and historical landscapes can either serve as archaeological sites parks and museums. And all of this variety makes up the components of archaeological parks. In this article an analysis of the archaeological park concept was made, then, the approach of archaeological park aiming the sustainability of local identity, socio-cultural diversity was explained. And finally, such design proposals for sustainable archaeological sites were set evaluating current applications conducted in Turkey.

Key words: Archaeological site, archaeological park, sustainability

[†] Bu makale, A.Tuna'nın Doktora tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır [Tuna, A.2014. Sürdürülebilir Antik Kentler Kapsamında Arkeolojik Parklar; Düzce-Konuralp Örneği. Ankara Üniversitesi Fen Bilim. Ens. Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara

Giriş

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 5.11.1999 gün ve 658 sayılı ilke kararına göre arkeolojik sit; "İnsanlığın varoluşundan bugüne kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır" olarak tanımlanmıştır. Arkeolojik sit kavramının yerleşmesi ile geniş arkeolojik alanların sınırları çizilerek yasal olarak korunmalarına olanak veren düzenlemeler getirilmiştir.

Doğal özellikleri, bitki örtüsü ya da jeolojik oluşumları ile ilgi çeken alanlarda bulunan arkeolojik kalıntılar çevrelerindeki doğal oluşumlar ile birlikte "doğal-arkeolojik siteler" olarak değerlendirilmektedir. 658 sayılı ilke kararda yer alan kentsel arkeolojik sit alanı, "korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını içeren ve korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanlar" olarak tanımlanmaktadır. Ancak kentsel arkeolojik sit alanı olarak belirlenen alanlarda uygulamalarda karşılaşılan sorunlar nedeni ile 2005 tarihli ve 702 sayılı yeni ilke kararda " Bu alanlarda, arkeolojik değerlerin

sağlıklı ve kapsamlı envanter çalışmasının yapılmasına, bu çalışma sonucunda hazırlanacak planlar onanmadan, parsel ölçeğinde uygulamaya geçilmemesine” şeklinde içeriği genişletilmiştir (Anonymous, 1990). Doğal alanlar ya da kentler içinde yer alan arkeolojik sitlerin tanımlanması için “karmaşık sit” kavramı kullanılmaktadır.

Arkeolojik sitlerin turizm, kentleşme ve imar baskıları altında koruma ve gelişme dengesini korumak için Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından alınan 658 sayılı ilke kararı ile arkeolojik sitlerdeki koruma ve kullanım koşulları tanımlanmıştır. Buna göre ilke kararında;

1.derece arkeolojik sit alanı, “korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlar olarak” tanımlanmaktadır. Bu alanlarda, kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesi, imar planlarında olduğu gibi korunacak sit alanı olarak belirlenmesi, bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamayacağı, ancak; alt yapı uygulamaları için müze müdürlüğünün ve varsa kazı başkanının görüşüyle konunun koruma kurulunda değerlendirilmesi, yeni tarımsal alanların açılmamasına, yalnızca sınırlı mevsimlik tarımsal faaliyetlerin devam edebileceğine, koruma kurullarınca uygun görülmesi halinde seracılığa devam edilebileceği, höyük ve tümülüslerde toprağın sürülmesine dayanan tarımsal faaliyetlerin kesinlikle yasaklanmasına, ağaçlandırmaya gidilmemesine, yalnızca mevcut ağaçlardan ürün alınabileceği, taş, toprak, kum vb. alınmamasına, kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocakların açılmamasına, toprak, curuf, çöp, sanayi atığı ve benzeri malzeme dökülmemesi, bu alanlar içerisinde yer alan ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin koruma kurulundan izin alınarak yapılabileceği, bu alanlar içerisinde bulunan ve bugün halen kullanılan umuma açık mezarlıklarda sadece defin işlemlerinin yapılabileceği, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde ilgili koruma kurulundan izin almak koşuluyla birleştirme (tevhit) ve ayırma (ifraz) yapılabileceği, yer almaktadır (Anonymous, 1990).

İlke kararında; II.derece arkeolojik sit alanı “korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında olduğu gibi korunacak sit alanları” olarak tanımlanmaktadır.

Bu alanlarda, yeni yapılaşmaya izin verilmemesi, ancak; bugün kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımlarının yürürlükteki ilke kararı doğrultusunda yapılabileceği, yer almaktadır.

İlke kararında; III.derece arkeolojik sit alanı “koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlar” olarak tanımlanmaktadır.

Bu ilke kararında bu alanlarda, geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesine; geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesinde; öneri yapı yoğunluğunun, mevcut imar planı ile belirlenmiş yoğunluğu aşmamasına, alana getirilecek işlevlerin uyumuna, gerekli alt yapı uygulamalarına, öneri yapı gabarilerine, yapı tekniğine ve malzemesine, mevcut ve olası arkeolojik varlıkların korunması ve değerlendirilmesini sağlayacak bir biçimde çözümler getirilmesine, varsa onaylı çevre düzeni ve nazım plan kararları ile yerleşime açılmış kesimlerinde arkeolojik değerlerin korunmasını gözeterek, koruma amaçlı imar planlarının yapılmasına, bu alanlarda, belediyesince veya valilik tarafından inşaat izni verilmeden önce, ilgili müze müdürlüğü uzmanları tarafından sondaj kazısı gerçekleştirilerek, sondaj sonuçlarının bu alanlarla ilgili, varsa kazı başkanının görüşleriyle birlikte müze müdürlüğünce koruma kuruluna iletilip kurul kararı alındıktan sonra uygulamaya geçilebileceğine, III. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen arkeolojik sit alanlarında koruma kurullarının, sondaj kazısı yapılacak alanlara ilişkin genel sondaj kararı alabileceğine, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde ilgili koruma kurulundan izin almak koşuluyla birleştirme (tevhit) ve ayırma (ifraz) yapılabileceğine, bu alanlarda, taş, toprak, kum vb. alınmamasına, kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocaklarının açılmamasına, toprak, curuf, çöp, sanayi atığı ve benzeri malzemenin dökülmemesine, ülke enerji üretimine getireceği katkı ve kamu yararı doğrultusunda bu alanlarda koruma kurulunca uygun görülmesi halinde rüzgâr enerji santralleri yapılabileceğine, sit alanlarındaki su ürünleri üretim ve yetiştirme tesislerine ilişkin yürürlükteki ilke kararının geçerli olduğuna, karar verilmiştir (Anonim, 2014).

Sit alanları bitişiğinde yer alan alanlarda ortaya çıkabilecek olumsuz imar hareketlerine karşı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda eski ve yeni doku arasında tampon bölgeler olarak “koruma alanları” tanımlanmıştır.

Arkeolojik sitlerdeki koruma uygulamaları ile ilgili ilk uluslararası yasal düzenlemeler, son 60 yılda uluslararası düzeyde tartışılarak geliştirilmiştir. Bu alanda 19 Aralık 1954'te Paris'te imzalanan "Avrupa Kültür Sözleşmesi", UNESCO'nun 1956 tarihli "Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararları", "Venedik Tüzüğü" (1964), Avrupa Konseyi'nin ilki 1969'da Londra'da, değiştirilmiş şekli 1992'de Valetta'da imzalanan "Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi", UNESCO'nun 1976'da Nairobi'de aldığı "Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler Kararı", ICOMOS'un "Arkeolojik Mirasın Yönetimi" (1990, Lozan) ve Suatlı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi" (1996, Sofya) tüzükleri bulunmaktadır.

Türkiye'de tarihi çevrenin bütüncül korunmasına olanak veren ilk yasal düzenleme 1710 sayılı *Eski Eserler Kanunu*'dur. Arkeolojik, tarihi ve doğal sit kavramlarının yer aldığı yeni yasanın sağladığı olanaklardan yararlanarak, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu 1973-1982 yılları arasında 100'ü kentsel sit olmak üzere 417 sit alanı içinde 3442 anıtsal yapı ve 6815 sivil mimarlık örneğini tespit etmiştir. Ancak sit alanları kamuoyunda olumlu karşılanmamış, politik baskılar neticesinde 1983'te kaldırılarak yerini "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" almıştır (Ahunbay, 2011).

Türkiye'de arkeolojik sitlerin korunması ile ilgili yasal uluslararası sözleşmelerin kabulü ile birlikte değişiklik göstermiş, ancak bu değişiklikler yapılırken o sözleşmelerde geçen kavram ve tanımlar yürürlükteki koruma mevzuatı içinde bazı belirsizlikler yaratmıştır. Örnek olarak 5226 sayılı yasanın tanımlar bölümünde eklenen „ören yeri“ kavramı arkeolojik alanlar için kullanılırken, yürürlükteki mevzuatta tüm sit alanlarını kapsamaktadır. Bu durum, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları ve bölge koruma kurullarının almış olduğu kararlar ile çelişki oluşturmaktadır. Benzer çelişkili durum koruma amaçlı imar planı çalışmalarında da bulunmaktadır. Yürürlükteki koruma mevzuatına göre sit alanlarında yapılan koruma amaçlı imar planı çalışmalarının nazım ve uygulama imar planları ile bütünleşmesi gerekmektedir. Ancak bu bütünleşmenin nasıl sağlanabileceğine dair araçlar ve yöntemler yasa ve yönetmeliklerde tanımlanmamıştır.

Türkiye'de bugün, toplumsal dinamiklerle imar planları hazırlanmış ve bu planlardan bağımsız

olarak koruma amaçlı imar planları yapılmıştır. Bunun sonucunda birbirinden bağımsız, birbirleri ile bütünleşemeyen ve bu nedenle de uygulamada sorunların yaşandığı planlar ortaya çıkmaktadır.

Yürürlükteki koruma mevzuatının genel hatları değerlendirildiğinde uluslararası sözleşmeler ile gelen kavramların mevzuatın içine sindirilememiş ve kurumlar tarafından içselleştirilemediği görülmektedir (Sarıkaya, 2009). Ayrıca, tanımlar ile uygulama biçim ve yöntemlerine ilişkin açıklanması gereken hususlar mevcuttur. Bu kapsamda, koruma yasaları çağın gereklerine göre şekillenmiş olsa da, yasaların daha detaylı ve daha koruma-kullanma dengesini gözetken anlayış ile değerlendirilmesi ve eksiklikler giderilmesi gerekmektedir (Tuna, 2014).

Çağdaş toplumlarda tarih bilinci ve kültürel belleğin oluşması kültürel mirasın sürekliliğine dayanmaktadır. Kültürel mirasın sürekliliği ise, öncelikli olarak mirasın korunması ve topluma aktarımı ile sağlanabilmektedir. 2008 yılında ICOMOS'un hazırladığı „Kültürel Miras Alanlarının Tanıtımı ve Sergilenmesi“ tüzüğünde kültürel varlıkların sergilenmesi, topluma tanıtılması ile ilgili temel ilkeler tanımlanmıştır. Bu bağlamda arkeolojik alanların koruma, sergileme yaklaşım ve uygulamaları kapsamında arkeolojik park kavramı gündeme gelmektedir.

Arkeolojik parklar; korunan; ancak halka açık prehistorik dönemden bu yana farklı kültürlerin yerleşim dokularını bünyelerinde barındıran arkeolojik alanlar olarak tanımlanabilmektedir. Arkeolojik parklar, arkeolojik alan olmanın yanı sıra "park" kavramının getirdiği rekreatif eylemleri de içerdiği için klasik tasarımdan farklı biçimde tasarlanan ve kurgulanan alanlar olarak ele alınmalıdır. Terimin anlam ve içeriği ile ilgili kabul görmüş genel bir tanımı bulunmamasına karşın farklı uygarlık ve/veya dönemlere ait kültür varlıklarının bulunduğu alanların bu alanların koruma, bakım ve sürdürülebilirliğinin de sağlandığı rekreasyonel alanlar olarak tasarlanmasıdır.

Salinas ve Osorio'ya (2006) göre arkeolojik parklar, insanlık tarihinin önemli bir dönemini temsil eden, yerel kültürü küresel kültür ile entegre eden alan ve mekânlardır.

Ojeda (2002) ise, arkeolojik parklar için "sürdürülebilir kent merkezlerinde yerel toplulukların yönetilmesi, kontrolü ve kültürel

mirasın korunmasını sağlayan bir araçtır” ifadesini kullanmıştır.

Diğer bir ifade ile tarihsel değerleri ve kent kullanıcılarının rekreasyonel faaliyetlerini karşılama unsurlarını taşıyan tarihi çevrelerdeki arkeolojik parklar, kültürel ve arkeolojik miras yönetimi ile kentsel rekreasyonel faaliyetlerin birlikte sunulduğu kent içinde yeni bir yorumlama merkezi olarak değerlendirilmektedir.

Arkeolojik parklar her ne kadar arkeolojik alanlar olsalar da arkeolojik park amacını yerine getirmek için arkeolojik alanlardan farklı bir şekilde ele alınması gereken oluşumlardır. Kamuya kapalı değil aksine kamunun sürekli kullandığı alanlardır. Tarihi alanların ve tarihi peyzajların korunması amaçlı oluşturulan bu parklar arkeolojik alanlar olarak görev üstlenebilecekleri gibi bir park ya da bir müze olarak da işlev görmektedirler. Tüm bu çeşitlilik arkeolojik parkların bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu bileşenler eğitim, rekreasyon ve sergileme ile işlevlendirildiğinde kamunun yararlandığı dinamik bir alan olarak arkeolojik park tanımı ortaya çıkmaktadır (Kwas, 1986).

Arkeolojik park yaklaşımının önemli etapları planlama, tasarım ve alan yönetimidir. Diğer düzenlemeler ise, bunların alt bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle arkeolojik park, farklı ölçeklerde ele alınması gereken bir olgudur. Belirli bir arkeolojik alanın park olarak değerlendirilmesi ve kamu ile ilişkilendirilmesi planlama ile biçimlendirilmektedir. Bu aşamada öncelikli ilke olarak koruma programı hazırlanmalıdır. Daha sonra arkeolojik park alt ölçekte tasarlanmalıdır. Tasarım aşamasında öncelikle alanın ‘erişilebilirlik’ durumu analiz edilerek, içerdiği kalıntılar rekreasyonel ve eğitimsel işlevler ile bütünleştirilmelidir. Alanın taşıdığı kültürel mirasın ‘muhafaza ve değerinin artırılması’ alanın sadece yerel ölçekte değil, ulusal hatta uluslararası boyutta gelişimine katkı sağlayacağından çok yönlü araştırmaların yapılarak tasarım sürecinin başlatılması gerekmektedir. Bu alanın sürekliliğinin sağlanması ise, doğru ve etkin yönetimi ile gerçekleştirilebilmektedir.

Arkeolojik park planlama kriterleri:

Arkeolojik parkın bulunduğu/bulunacağı alana ait tüm veriler alanın tarihsel gelişim süreci, doğa ve kültür envanterleri, çevresel sürdürülebilirlik ve yerel kalkınma için sosyo-kültürel ve ekonomik verilerin analizi ve değerlendirilmesi parkın

stratejik planlamasında önemli bir aşamadır. Nigro (2006), arkeolojik park planlama parametrelerini,

- Tarihi/kültürel, peyzaj/çevresel kriterlere göre bölgenin yorumlanması ve tanımlanması
- Bölgenin sosyo-kültürel kaynaklarına göre analizi (örneğin; coğrafi bilgi sisteminde hazırlanacak bir katalog veya veri tabanı yolu ile hazırlanacak kent bilgi sistemi)
- Risk ve fırsatların tanımlanması, olarak belirlemiştir.

Bölgenin kaynaklarının belirlenmesi ve stratejik planlamada mekansal analizler önemli bir değerlendirme yöntemidir. Örneğin, SWOT analizi ile bölge ve kültürel kaynaklar arasındaki fiziksel ilişkinin tanımlanmasına olanak tanınmaktadır. Mekansal analiz sonuçları ile bölgenin fonksiyonel kullanılması gelecekteki durumu ve peyzaj planlaması olası ya da olması muhtemel sorunların çözümüne yönelik futuristik bir planlama yaklaşımında temel alınabilmektedir.

Arkeolojik parkın sahip olduğu kültürel mirasların korunması ve geliştirilmesi için tüm park ve her miras düzeyinde minimum koşulları sağlayacak faaliyetlerin belirlenmesi ve uygulamasını sağlayacak eylemleri içeren bir plan hazırlanmalıdır (Nigro, 2006).

Nigro (2006), arkeolojik park için öncelikli eylem planlarını:

- Koruma: Alanın peyzaj-çevre kısıtlamaları analiz edilmesi ve tarihsel-arkeolojik koruma alanlarının coğrafi tanımlarının yapılarak toprak kullanım haritalarının çıkarılması
- Erişilebilirlik: Ana yolların iyileştirilmesi, park ulaşımının tanımlanması
- Muhafaza ve Değerinin Artırılması: Çevresel, tarihi ve arkeolojik araştırmaların artırılması, kalıntıların restorasyon faaliyetlerinin artırılması, ziyaret noktalarının belirlenmesi, kullanıcılar için hizmet sektörünün geliştirilmesi
- Bölgesel Gelişim (Arkeolojik parkın bulunduğu alan için kentsel dönüşüm): Sosyal alanların ve kamu binalarının yenilenmesi, rehabilitasyonu, tarihi binaların restorasyonu, kamu alanlarının yenilenmesi, park kullanıcıları için turistik hizmetler ve tesis temin edilmesi, ticaret merkezlerinin geliştirilmesi, park ulaşım ağının sağlanması olarak belirlemiştir.

Arkeolojik park tasarım kriterleri:

18.yy'daki arkeolojik kazılar sonrası tarihi alanlar hızla "kitle iletişim araçları, eğitim mekânları ve popüler kültür araçları ile kitle tüketimi için yeniden düzenlenen mekânlara" dönüşmüştür (Nikolic ve ark.,2010). Arkeolojik park kavramının içeriğine bakıldığında, 1998 yılında ekonomist Joseph Pine ve James H.Gilmore'un ortaya koyduğu "experience economy" ile Donald Norman'ın "emotional design" kavramlarının etkili olduğu görülmektedir. Deneyim ekonomisi kavramı iş dünyasında ortaya çıkan bir kavram olsa da turizm, mimarlık, şehir planlama alanlarında temel alınan bir yaklaşım olmuştur (Lonsway, 2009). Pine ve Gilmore, ekonomide bugünün ve geleceğin fırsatlarını yakalamanın insanlar üzerinde kalıcı izler yaratmakla sağlanacağı, bu izlerin ise "deneyim" ile oluşturulabileceğini öne sürmektedir. Bu nedenle arkeolojik parklar, farklı kişilerin farklı yollarla alanı algılayıp, yorumlamaları ile 'kültürün oluşturduğu mekân' olma özelliğini taşımaktadır. Son on yılda özellikle arkeolojik parkların tasarımında, duygusal tasarımın önemli bir unsur olduğuna dikkat çekilmektedir. Donald Norman emotional design (duygusal tasarım) kavramında, kişinin dünyayı anlaması ve yeni şeyler öğrenmesinde duyguların nasıl bir rol oynadığı ve kişinin kendi duygularıyla estetik olarak biçimlendirdiği objeleri daha kullanılabilir ve fonksiyonel bulduğunu ve bu obje ile arasında duygusal bir bağ kurduğunu vurgulamaktadır. Bu kapsamdaki çalışmalar, tasarımcıları yapılan tasarımların insanlar tarafından benimsenmesi için duyguları içine alan farklı yöntemlere teşvik etmektedir. Tüketicinin algıları ve duygularının ön planda tutulması ürünün başarısını arttırdığı savunulmaktadır (Formosa, 2007). Bu çerçevede arkeolojik parklar, duygusal tasarımın oluşturduğu deneysel ekonominin ürünü olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca arkeolojik parklar, farklı kişilerin farklı yollarla alanı algılayıp, yorumlamaları ile 'kültürün oluşturduğu mekân' olma özelliğini göstermektedir (Nikolic ve ark., 2010). Arkeolojik parklar, kullanıcıların hisleri ile bağlantı oluşturarak, onların yorumları ile farklı anlamlar yüklenebileceği dinamik bir yapı gösterir. Bu nedenle arkeolojik parklar, bir anlamda Donald Norman'ın duygusal tasarım kavramı ile de örtüşmektedir.

Arkeolojik parkların tasarım ve organizasyonu o alandaki algılama ve yorumlama parametrelerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Karen

Puren, Ernst Drewes ve Vera Roos (2006), Güney Afrika'da bir arkeolojik alan iyileştirilmesi için proje önerisi üzerinde tasarım ve organizasyon için üç mekânsal ilke belirlemişlerdir. Bu üç mekânsal ilke belirlenirken "**yerin ruhu**" kavramı dikkate alınmıştır. Norberg-Schulz'a (1980) göre yerin ruhu (genius loci), antik Roma dönemine ait bir kavram olup, bireyin ruhunun aklına kılavuzluk yaptığını ifade etmektedir. "**Yerin ruhu insanlara ve yere hayat verir, onları doğumundan ölümüne kadar takip eder ve onların doğasını ve özünü belirler**"demektedir.

Araştırmacıların belirlediği ilk ilke tasarımın mantığından çok duygusal yönüne vurgu yapılmasıdır. **Varış duygusu-** başka bir yere gelmenin vermiş olduğu his önemli olup; araştırmacılara göre bu his, alanın kimliği ile bağlantılıdır ve alanıngörsel okunabilirliğini arttırmaktadır. Bu nedenle arkeolojik park giriş nokta veya noktaları görünür öğelerle dışardan içeriye geçiş şeklinde vurgulanmalı, bu tasarım doğal çevrenin karakteri ile uyumlu olmalıdır (Puren ve ark., 2006).

İkinci temel ilke ise, tasarımın davranışsal yönüdür. **Yönelim duygusu-** Park içinde ziyaretçilerin yönlendirilmesi amacıyla okunabilirlik kalitesi yüksek olan donatı elemanları kamu alanları (meydanlar, sosyal alanlar vb.) ve yürüyüş yolu ya da otoyol güzergâhlarında konumlandırılmalıdır. Ziyaretçilerin yönlendirilmesinde yerel halkın katılımı sağlanarak alanın kimliğine uygun yol isimleri belirlenmeli ve uygun noktalarda konumlandırılmalıdır.

Yürüyüş yolları ve ara yollar alanın kimliğini yansıtan park bileşenleridir. Ana yollar ile ikincil yollar arasında döşeme farkı oluşturulmalıdır. Ayrıca yolların başlangıç noktası kesişim ve değişim noktalarında farklı döşeme malzemeleri kullanılması park içindeki ziyaretçilerin yönlendirilmesinde önemli bir unsurdur. Özellikle yol kenarlarında alana özgü bitkiler kullanılarak vurgulama yapılmaktadır. Yeni alanların tasarımında sosyal hayatın içeriği bir düğüm noktası olmaktadır. Ana düğüm noktaları eğitim, kültür, ekonomi ve bilişim içerikleridir. Düğümlerin karakterleri tasarlanan alanlarının bulunduğu konuma uygun olmalıdır. Şehir dışında bulunan parkların karakteri kentsel çizgiler taşımamalı daha kırsal nitelikte ve ölçekte olmalıdır (Puren ve ark., 2006).

Üçüncü temel ilke, tasarımın **düşünsel yönü** (reflective) -Duyguların dışa vurumu-deneyim

hissi- Norberg-Schulz'a (1980) göre modern turizm farklı mekânlardaki deneyimlere teşvik ederken, insanın algı ve ilgi sınırlarının genişletmektedir. Puren ve ark.,(2006) göre tasarlanan alanda ziyaretçinin 'yerin ruhunu' daha güçlü hissedebilmesi için doğal unsurlar vurgulanmalıdır. Arkeolojik alanın her yerinde güçlü bir kamu yapısı oluşturmak için arkeolojik parktaki alanlar, fiziksel ya da mimari tema ile uyumlu olmalıdır. Bu ilkede kastedilen nokta tasarımcı, müdahalelerini mevcut imar ve yönetmeliklere uygun olarak sağlamasıdır. Duygusal tasarımda ürünün visseral (duyusal) etkisi kullanıcının tepkisini hemen çekmektedir. Ürün kullanıcıyı iyi hissettiriyorsa o ürün kullanıcının dikkatini çekmekte ve beğenisini kazanmaktadır ("*has to feel good, look good*") (Norman, 2004). Arkeolojik parklar da kullanıcı için visseral (duyusal) etkiyi çok çabuk sağlamalıdır. Bu nedenle park giriş noktaları ve alanın görünümü önem teşkil etmektedir. Örneğin alanın giriş bölümünde yönlendirme tabelaları, yol kenarlarındaki bitkisel tasarım, park içinde kullanılan materyallerin işleyişi sorunsuz olmalıdır. Parkın mekansal organizasyonunda park içi yollar, tarih sahneleri arasında geçiş elemanı olarak, kavşak noktalar, kullanıcıların ihtiyaçlarının karşılanacağı kültürel, hizmet ve eğlence ve mekanları bağlama noktaları olarak tasarlanmalıdır.

İlk ve ikinci ilke, alanın kurgusunun kullanıcı üzerindeki etkisini (geçmişe ait bilgilendirilme, kalıntıların yorumlanması vb.) arttırırken, üçüncü ilke bu etkinin deneyimle yansımaları sağlamaktadır. İngiliz arkeoloji profesörü Copeland, arkeolojik alanlarının sunulmasında bu üç formu araştırmış ve Amerikalı psikolog Jerome Seymour Bruner'in araştırmalarına dayanarak öğrenme teorisini geliştirmiştir (Copeland,2004).

Sunumun ilk formunu, enactive (eylemsel) olarak nitelendirmiştir. Bu kavram park kullanıcılarının fiziksel faaliyetlerini içermektedir. Sunumun ikinci formu olan iconic (ikono-imesellik), görsel medyanının arkeolojik parkla olan bağlantısını içermektedir. Üçüncü form ise, symbolic (semboller) farklı yazılı ve sesli sunumlar ve sayılarla ilişkilidir (Çizelge 1). Arkeolojik parklardaki sunumları inceleyen birçok araştırmacı, alandaki ziyaretçilerin özellikle el sanatları, kostüm ve savunma aletlerinin sergilendiği alanlar ile geçmiş dönemlere ait olan yapıların kısmi temsillerinin ve tarihi olayların canlandırılmasının yapıldığı mekânları tercih ettiklerini saptamışlardır (Copeland, 2004).

Farklı çalışmalara göre, bilgilendirme levhaları ve alan ile ilgili broşürlerin ziyaretçilerin sergilenen nesneyi anlamlandırmalarında çok yardımcı olmadığı sonucunu çıkarmıştır (Copeland, 2004). Diğer araştırma sonuçları, kostümlü aktörlerin ve hayvanların yer aldığı canlı performanslar ile döneme göre dekore edilmiş odaların ziyaretçiler tarafından daha çok tercih edildiğini göstermektedir. Yapılan tüm araştırmalar karşılaştırıldığında park tasarımı ile ilgili unsurlar Donald Norman'ın teorisini doğrulamaktadır. Buna göre, tasarımın düşünsel yönünün kullanıcıların alanı algılama ve anlamlandırmalarında ağırlıklı olduğu görülmektedir. Tasarımın davranışsal boyutu nispeten daha az önem arz ederken, visseral boyutu uzun vadede parkın benimsenmesinde çok etkili olamamaktadır. Copeland'ın (2004) araştırmalarına dayalı olarak açıklanan bu ilkelerin doğrultusunda yapılan tasarımlar kullanıcıları ve duygularını etkilemektedir.

Çizelge 1. Arkeolojik park sunum ilkeleri (Nikovic 2010)

Table 1. Presentation principles of an archaeological park (Nikovic 2010)

İMGESEL TEMSİL		
EYLEMSSEL TEMSİL		SEMBOLİK TEMSİL
Deneyimsel arkeoloji	Fotoğraflar	Planlar
Dokunma	Skeç/çizimler	Kazı raporları
Canlandırma	3D görünüm	Rehberli turlar
Park alanı çevresinde yürüyüş	Modelleme	Rehber kılavuzları
	Tv programları	İşitsel kılavuzlar
	Bilgilendirme levhaları	Konferanslar
	Haritalar	Bilgilendirme levhaları
	Çoklu ortam sunumları	
	Yerleşim planları	
	Yönlendirme işaretleri	

Bu teori ve araştırmalardan yola çıkarak arkeolojik park modelinde kullanıcı deneyimleri ve pozitif duygusal düzeyin geliştirilmesi gündeme gelmektedir (Çizelge 2).Arkeolojik park modeli teori ve araştırmaları kesişim noktasında çevrenin kullanıcı üzerinde oluşturduğu üç duygulanımsal düzeyde birleşmektedir.Kullanıcıda gelişen duygulardan ilki, kullanıcının park ile oluşturduğu ilk kontakt (içsel düzey), parkta sunulan mekânlar, sürecin göze çarpan kısımlarının oluşturduğu davranışsal düzey ve çevrenin kullanıcıda oluşturduğu deneyimi yansıtan düşünsel düzeyde olmaktadır.

Arkeolojik park tasarım teorisinin somutlaştırılması ve arkeolojik parkın mekânsal organizasyonun sağlanması için seçilen bir alanda uygulamalı araştırmaların yapılması gerekmektedir. Tasarımcılar alan tasarımı yaparken yerel halkın ve ziyaretçilerin arazi kullanımlarını ve deneyimlerini gözlemlemeleri önemlidir.Norman'ın (2004) ifade ettiği gibi '*tasarımcının yapacağı en iyi şey araçları ellerine koymak*'tır. Bu nedenle araştırmalar, ziyaretçinin gözlemeleme, sorgulama, tepkilerinin yorumlanması ile yakından ilgili olmalıdır. Bu araştırmayı yaparken sorular ve sorulara verilecek cevaplar tasarımın yönünü belirlemektedir. Nikolic (2010), bu soruları:

- Ziyaretçilerin duygu ve deneyimlerini ve tasarım sürecini etkileyen fiziksel elemanlar nelerdir?
- Hangi duygular ve ne tür deneyimler süreci etkilemektedir?

- Tasarımın karakteristik özellikleri nelerdir? Hangi unsur ziyaretçinin duygu ve deneyimlerini ne ölçüde etkiler? şeklinde sıralamaktadır.

Arkeolojik park yönetim kriterleri

Parkın yönetim süreci bölgesel ve kültürel kaynakların geliştirilmesi ve yerel ekonomik kalkınmayı destekleyici araçlara bağlıdır. Parkın yönetim aşamasında parkın işleyişini garantiye alacak yönetsel çerçeve oluşturulmalıdır.

Parkın yönetimi, siyasi-idari koordinasyon, teknik ve bilimsel destek ve konularla ilgili danışmanlık hizmetleri verecek birimleri içermelidir. Ayrıca; bölgede yetkili kamu aktörleri, yerel ve ulusal düzeyde temsilcilerle oluşturulan koordinasyon birimleri, koordinasyon komiteleri ile yakın ilişkide olacak planlama yapılırken gerekli bilgiyi sağlayacak teknik-bilimsel komite, yerel ve özel aktörlerle, kalkınma sürecine dahil olmuş yerel halkın bilgilerinin paylaşıldığı, yerel halkın öneri ve şikayetlerinin dinlendiği danışmanlık birimleri ile belirtilen konularla ilgili eylem ve yönetim planı oluşturulmalıdır. Bunlar: Koruma politikaları

- Koruma ve geliştirme müdahaleleri
- Kültürel miras yönetimi
- Bölgesel ve kentsel planlama ve yönetimi
- Peyzaj planlama ve yönetimi
- Ekonomik ve sosyal müdahaleprogramları olup, arkeolojik park yönetim aşamaları:
- İşbirliği ve yönetimler arası koordinasyonun sağlanması, park entegre geliştirme süreci planının oluşturulması

Çizelge 2. Arkeolojik park tasarım ilkeleri (Nikolic, 2010)

Table 2. Design principles of an archaeological park (Nikolic, 2010)

Tasarımın yönü	Mekansal ilkeler	Temsil araçları	Kullanıcıların duygusal tepkileri
Duyusal (visceral)	Variş duygusu	Sembolik	Alana ilk girişteki karşılaşma
Davranışsal (behavioral)	Yönelim duygusu	İmgesel	Parkın sunduğu olanaklardan duyulan memnuniyet
Düşünsel (reflective)	Deneyim duygusu	Eylemsel	Parktan ayrılırken duyulan kazanılan deneyim

Ziyaretçiye pozitif duygular ve deneyimler kazandırma

- Çevre ve arkeolojik kaynaklar ile uyumlu bölgesel eylemlerin tanımlarının yapılması (kentsel planlama ve peyzaj planlama şemalarının hazırlanması) şeklinde ifade edilmektedir (Nigro, 2006).

Yanı sıra;

- Bölgesel peyzaj bağlamında komşu alanların korunması ve rehabilitasyonu için müdahalelerin tanımı
- Tarihi ve arkeolojik araştırmaların devamlılığının sağlanması
- Alan için kullanılabilirlik durumunun tespiti ve geliştirilmesi (yeni girişler, yeni yürüyüş noktaları vb.)
- Kullanıcılar için hizmet elemanlarının temin edilmesi (sunum araçları, bilgilendirme noktaları, kitap, broşür vb.) diğer aşamaları oluşturmaktadır.

Materyal ve Yöntem

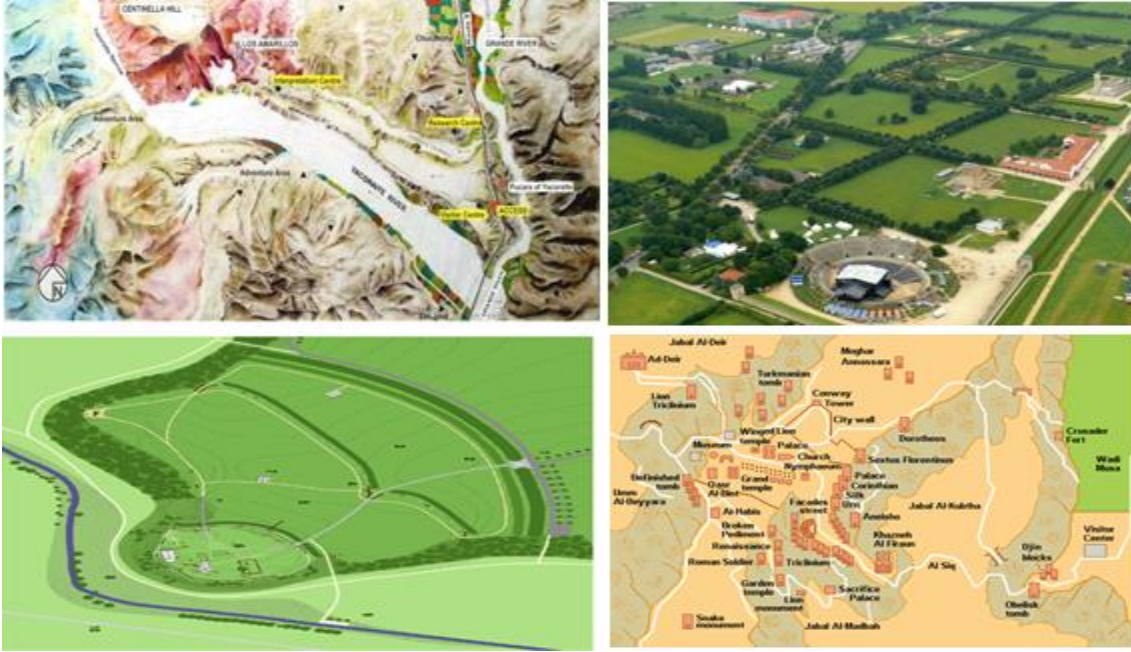
Araştırmanın materyalini dünyadaki ve Türkiye'deki arkeolojik park örnekleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda seçilen arkeolojik parklar ile ilgili her türlü her türlü literatür verisi (dergi, broşür, bilimsel araştırma vb.) yardımcı materyal olarak kullanılmıştır. Resmi web sitelerinden elde edilen görsel materyal, master plan, yönetim planları vb. bulgular araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmada izlenen yöntem üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikli olarak uluslararası ölçekte arkeolojik sit kavramı ile arkeolojik park kavramı, bileşenleri tasarım, planlama ve yönetimsüreçleri irdelenmiştir. İkinci aşamada ise, belirtilen bu kriterler doğrultusunda seçilen örneklerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Oluşturulan

karşılaştırmalı analiz tablosunda belirtilen parametreler mevcut ise; (✓), mevcut değil ise; (-) sembolleri kullanılmıştır. Araştırmanın son aşamasında, literatür çalışması ve analiz edilen uygulama örnekleri doğrultusunda elde edilen veriler kapsamında 'arkeolojik miras koruma-geliştirme ve yeniden işlevlendirme stratejisi' olarak arkeolojik park kavramı irdelenmiş ve Türkiye için öneriler geliştirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Dünyadaki arkeolojik park örnekleri değerlendirildiğinde, kentsel alanda ve kentsel alan dışında konumlandıkları görülmektedir. Kentsel alan dışında yer alan arkeolojik parklara örnek olarak Yacorait Arkeolojik Parkı (Arjantin), Xanten Arkeolojik Parkı (Almanya), Carnuntum Arkeolojik Parkı (Avusturya), Kaiserpfalz Werla Arkeolojik Parkı (Almanya), Kudüs Arkeolojik Parkı (İsrail), Petra Arkeolojik Parkı (Ürdün), ile kentsel alan içinde yer alan arkeolojik parklar kapsamında Grosser Jüdenhof Arkeolojik Parkı (Almanya), Michaelerplatz Arkeolojik Parkı (Avusturya), Tenochtitlan Arkeolojik Parkı (Meksika) örnek olarak verilebilmektedir (Şekil 1-7).

Türkiye'de bütünü ile arkeolojik park kriterlerine uygun ve bu temada uygulaması tamamlanmış herhangi bir örnek bulunmamaktadır. Ancak uygulaması devam eden arkeolojik park olarak ifade edilen örnekler bulunmaktadır. Tarih öncesi döneme ait Aktopraklık Arkeoparkı (Bursa), antik döneme ait Kaunos Arkeolojik Parkı (Muğla), Küçükaly Arkeolojik Parkı (İstanbul), Dünya Miras Alanı olarak kabul edilen Topkapı Sarayı Ayasofya ve Sultanahmet Camii'nin içinde yer aldığı Arkeolojik Park Koruma Alanı, Türkiye'de oluşturulmaya çalışılan arkeolojik park örnekleri arasında yer almaktadır (Şekil 8-9).

Şekil 1. Yacoraite Arkeolojik Parkı (Arjantin) (Repiso, 2010), Şekil 2. Xanten Arkeolojik Parkı (Almanya) (Anonymous. 2015a), Şekil 3. Kaiserpfalz Werla Arkeolojik Parkı (Almanya) (Geschwinde 2010), Şekil 4. Petra Arkeolojik Parkı (Ürdün) (Anonymous. 2015b)

Figure 1. Yacoraite Archaeological Park (Argentina), Figure 2. Xanten Archaeological Park (Germany), Figure 3. Kaiserpfalz Werla Archaeological Park (Germany), Figure 4. Petra Archaeological Park (Jordan)

Şekil 5. Michaelerplatz Arkeolojik Parkı (Avusturya) (Anonymous. 2015c), Şekil 6. Tenochtitlan Arkeolojik Parkı (Meksika) (Anonymous. 2015 d), Şekil 7. Kudüs Arkeolojik Parkı (İsrail) (Anonymous. 2015 e)

Figure 5. Michaelerplatz Archaeological Park (Austria), Figure 6. Tenochtitlan Archaeological Park (Mexico), Figure 7. Jerusalem Archaeological Park (Israel)

Şekil 8. Aktopraklık Arkeoparkı (Bursa) (Karul ve Avcı 2010), Şekil 9. Küçükyalı Arkeolojik Parkı (İstanbul) (Bayraktar, 2010)

Figure 8. Akropraklık Archaeological Park (Bursa/Turkey), Figure 9. Küçükyalı Archaeological Park (İstanbul/Turkey)

Seçilen arkeolojik park örneklerinin resmi web sitelerinden ve bilimsel araştırmalardan elde edilen verilere (master plan, yönetim planları) göre belirtilen arkeolojik park tasarım, planlama ve yönetim kriterleri kapsamında karşılaştırmalı analizleri yapılmıştır (Çizelge 3).

Sonuç ve Öneriler

Yapılan analize göre, Dünyadaki ve Türkiye'deki arkeolojik park örnekleri değerlendirilmiştir.

Koruma açısından; Dünya'daki örneklerinde arkeolojik alanların tarihsel-arkeolojik koruma alanlarının coğrafi tanımlamaları yapılmış ve alanın bütünü kapsayan bütüncül koruma politikaları benimsenmiştir. Türkiye'deki örneklerde ise, yalnızca kazının devam ettiği alanlarda parçalı korumanın yapıldığı, kazı yakın çevresinde koruma önlemlerinin alınmadığı izlenmektedir.

Erişilebilirlik açısından; Dünya'daki örneklerde miras kaynakları arasındaki ilişkiler geliştirilmiş, park ulaşım sistemi tanımlanmış, arkeolojik alan ve çevresi yol sistemlerinin durumu ve yeni yol sistemleri geliştirilmiştir. Türkiye'deki örnekleri irdelendiğinde ise, arkeolojik alana özgü bir yol sisteminin bulunmadığı ve mevcut ulaşım hatlarının nitelik ve nicelik bakımından sınırlı olduğu görülmektedir.

Muhafaza ve değerinin artırılması açısından; Dünya'daki ve Türkiye'deki arkeolojik parklarda çevresel, tarihi ve arkeolojik araştırmaların ve kalıntılarla ilgili restorasyon faaliyetlerinin devam ettiği görülmektedir. Türkiye'de devam eden restorasyon ve konservasyon uygulamalarının

ekonomik kısıtlamalar nedeni ile sınırlı kaldığı saptanmıştır.

Bölgesel gelişim açısından; Dünya'daki arkeolojik parklar, mikro ve makro düzeyde bulunduğu bölgenin gelişime katkı sağlamaktadır. Park çevresinde yer alan sosyal alanların, kamu binalarının yenilenmesi, tarihi binaların restorasyonu, park kullanıcıları için konaklama ve hizmet birimlerinin oluşturulması gibi uygulamalar görülmektedir. Türkiye'deki arkeolojik parklarda da bulunduğu alanın çevresine katkı sağlayacak uygulamaların yapıldığı ve planlandığı saptanmıştır. Örneğin, Bursa Aktopraklık Arkeoparkı çalışmaları kapsamında park çevresinde yer alan Eski Kızılelma Köyü'nde yer alan geleneksel konutlar iyileştirilmiş ve sürece köyde ikamet eden kişiler katılarak ekonomik katkı sağlanmış ancak, bölgesel gelişim açısından henüz etkin olamamaktadır. Arkeolojik park tasarım kriterleri kapsamında değerlendirildiğinde;

İçsel (visseral) açıdan; arkeolojik parkların ziyaretçiler için görsel okunabilirliği açısından değerlendirildiği bu tasarım ilkesine göre Dünya'daki arkeolojik park örneklerinde alanların kimliğinin yansıtmak amacı ile park giriş-çıkış noktalarının vurgulandığı ve ziyaretçi için varış duygusunu (başka bir yere gelmenin vermiş olduğu duygu) hissettirdiği görülmektedir. Türkiye'deki örneklerde ise, arkeolojik parkların

kazı ya da herhangi bir çalışma yapılmayan alanlarında park ile bütünleşmediği ve kimliklerini yansıtamadıkları görülmektedir. Ziyaretçi için karşılama ve bilgilendirme noktalarının olmayışı ya da işlevsizliği nedeni ile parkın görsel okunabilirliği zayıf kalmaktadır.

Davranışsal (behavioral) açıdan; arkeolojik park alanı içinde ziyaretçilerin yönlendirilmesine vurgu yapan bu tasarım ilkesine göre Dünya'daki arkeolojik park örneklerine bakıldığında park

içinde yer alan noktalara yönelimi sağlayan okunabilirlik kalitesi yüksek donatı elemanlarının kullanıldığı, alana özgü bitkisel doku ile vurgulama ve sınırlama yapıldığı görülmektedir. Türkiye'deki örneklerde ise, donatı elemanlarının olmadığı ya da işlevsiz olduğu, alanın odak noktaları, ana düğüm noktalarını öne çıkaracak yapısal ve bitkisel materyalin kullanılmadığı ya da yetersiz olduğu saptanmıştır.

Çizelge 3. Dünyadaki ve Türkiye'deki Arkeolojik Park Örnekleri Karşılaştırmalı Analizi

Table 3. Comparative Analysis of the Archaeological Parks in the World and in Turkey

DÜNYADAKİ ARKEOLOJİK PARK ÖRNEKLERİ	Planlama Kriterleri Açısından				Tasarım Kriterleri Açısından			Yönetim Kriterleri Açısından
	KORUMA (Tanımlı tarihsel-arkeolojik koruma alanları)	ERİŞİLEBİLİRLİK (Tanımlı Ulaşım Sistemi)	MUHAFAZA VE DEĞERİNİN ARTTIRILMASI (Restorasyon Faaliyetleri)	BÖLGESEL GELİŞİM FAALİYETLERİ (Park yakın çevresi rehabilitasyon/keimsel dönüşüm çalışmaları)	Duyusal (Karşılama, hizmet/servis birimleri)	Davranışsal (Yönlendirme/bilgilendirme noktaları)	Düşünsel (deneysel arkeoloji sunum biçimleri)	YÖNETİM PLANI (Ziyaretçi Yönetim Politikaları, Koruma ve Müdahale Programı)
Yacoraite (Arjantin)	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	✓
Xanten (Almanya)	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓
Carnuntum (Avusturya)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kaiserpfalz Werla (Almanya)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kudüs (İsrail)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Petra (Ürdün)	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓
Grosser Judenhof (Almanya)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Michaelerplatz (Avusturya)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Tenochtitlan (Meksika)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓
TÜRKİYEDEKİ ARKEOLOJİK PARK ÖRNEKLERİ								
Aktopraklık (Bursa)	✓	-	✓	✓	-	-	✓	-
Kaunos (Muğla)	✓	✓	✓	-	-	-	-	-
Küçükyalı (İstanbul)	✓	-	-	-	-	-	-	-
Sultanahmet (İstanbul)	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-

Düşünsel (reflective) açıdan; arkeolojik park içinde ziyaretçileri parkı deneyimlemelerini vurgulayan bu tasarım ilkesine göre Dünyadaki arkeolojik park örneklerine bakıldığında park içinde yer alan arkeolojik yapıların ziyaretçiler açısından yalnızca seyir alanı değil aynı zamanda alanda farklı deneyimler sağlayabileceği alanlar olduğu görülmektedir. Örnek olarak, Xanten Arkeolojik Parkı'nda yeniden yapılandırılan antik tiyatro yapısında gladyatör savaşlarının canlandırıldığı ve ziyaretçilerin de bu canlandırmalara eşlik etmeleri teşvik edilmektedir. Türkiye'deki örneklerde ise deneysel arkeoloji çalışmalarının planlandığını ancak mevcut durumlarında konser alanı dışında kullanılmadıkları görülmektedir.

Arkeolojik park yönetim kriterleri kapsamında; örnekleri incelenen Dünya'daki arkeolojik parkların yönetimi kapsamında bölgedeki yetkili kamu aktörlerinin, yerel ve ulusal düzeyde temsilcilerle oluşturulan koordinasyon birimlerinin, teknik ve bilimsel ekibin, eğitim birimlerinin, özel girişimcilerin ve en önemlisi sivil inisiyatifin içinde yer aldığı eylem ve yönetim planlarının olduğu görülmektedir. Alan yönetimi ve ziyaretçi yönetim planlarının yer aldığı genel yönetim planlarında, koruma politikaları, müdahale programları, bölgesel ve kentsel planlama ve peyzaj planlama programlarına ait iş tanımlamaları yapılmıştır. Türkiye'deki örneklerde ise, arkeolojik parkların yönetiminden ilgili T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, yerel yönetimler ve kazı çalışmalarına başkanlık yapan üniversiteler sorumlu bulunmaktadır. Ancak bu alanlara ilişkin kapsamlı bir alan yönetim planı bulunmamaktadır. Bu alanlara ilişkin ziyaretçi yönetim planlarının da olmaması kültürel mirasın etkili korunmamasına ve yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlanamamasına neden olmaktadır.

Arkeolojik parklar buldukları yerlerdeki topluluklar için koruma ve gelişim konusunda odak noktası oluşturmaktadırlar. Yerleşim alanı için bilimsel, sosyal, ekonomik boyutları ile büyük bir kaynak oluşturarak, uluslararası platformda ulusal kimliği tanıtarak sürdürülebilir turizme katkı sağlamaktadır. Miras turizmine olan ilgi arttıkça arkeolojik parklar daha çok ilgi çekmekte ancak kaynaklar üzerinde baskı da oluşmaktadır. Bu nedenle arkeolojik parkların sürdürülebilirliğinin

Kaynaklar

sağlanması için etkin bir yönetim kurgulanması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada sürdürülebilir gelişim için kültürel mirasın koruma yöntemi olarak 'arkeolojik park' kavramı irdelenmiştir. Son yıllarda kültürel mirasın yönetim yöntemi olarak kullanılan arkeolojik parklar, arkeolojik alanların yeniden yorumlanmasını ve arkeolojik sit alanının yakınında ya da içinde yer aldığı kent ile bütünleşmesine olanak sağlayan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Arkeolojik alanı ve yakın çevresinin taşıdığı kültürel değer ve arkeolojik peyzajın korunmasını sağlamak, alanın geleceğini ilgilendiren araştırma, koruma, kullanım ve planlama süreçlerini yönlendirecek bir alan yönetim modelinin oluşturulması sağlanmalıdır.

Arkeolojik park çalışmalarının uygulanacağı arkeolojik sit alanının bir bütün olarak koruması, sakinleri ile birlikte yaşatılmasına olanak sağlanması ve halkın aynı amaç doğrultusunda hareket etmesi, merkezi ve yerel yönetimlerin katkı ve desteği ile tarihi dokunun restorasyonu, alt yapısının geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi için işbirliği ve dayanışma ortamını sağlamak gerekmektedir. Bu olgunun gerçekleştirilebilmesi için tarihi ve kültürel bir miras alanının korunması ve yaşatılmasında, kamu-özel-yerel-sivil birlikteliği ile uluslararası kuruluşlarla yapılacak işbirliğine dayanan alan yönetimi politikalarının belirlenmesi gerekmektedir.

Alan yönetim kapsamında yapılması gereken öncelikli eylem, arkeolojik parkın sürekliliğinin sağlanması ve sahip olduğu kültürel mirasın korumak için öncelikle bu değerler sahip ülke ve toplum tarafından sahiplenmesi, halkın bu konuda bilinçlendirilmesi ve koruma çalışmalarında birlikte hareket edilmesi ön koşul olmaktadır (Erdoğan ve Tuna, 2012).

Arkeolojik park kavramı gerek sürdürülebilir gelişim gerek arkeolojik değerlerin ve kültürel kaynakların daha etkin kullanımı için kilit özellik taşıdığından, sadece mikro ölçekte değil, ulusal anlamda makro ölçekte de değerlendirilmesi gereken bir yaklaşım ve uygulama alanı olarak multidisipliner platformda birçok meslek disiplini ile birlikte gerçekleştirilmesi gereken bir planlama ve tasarım çalışmasıdır.

Ahunbay, Z. 2011. Tarihi çevre koruma ve restorasyon. Yem Yayınları, 119 s., İstanbul.

Anonim.2014. <http://teftis.kulturuzturizm.go> Erişim Tarihi: 15.02.2015.

- Anonymous, 1990. ICOMOS Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage, <http://http://www.international.icomos.org/> Erişim Tarihi: 04.04.2015
- Anonymous. 2015 a. <http://www.biblewalks.com/Sites> Erişim Tarihi: 15.01.2015
- Anonymous. 2015b. <http://whc.unesco.org/en/list/326> Erişim Tarihi: 12.03.2015
- Anonymous. 2015 c. <http://www.wien.gv.at/rk/msg/2006/0523/005.html> Erişim Tarihi: 27.03.2015
- Anonymous. 2015d. <http://www.destination360.com/north-america/mexico/mexico-city/tenochtitlan#>) Erişim Tarihi: 13.03.2015
- Anonymous, 2015 e. http://www.booking.com/city/il/jerusalem.html?aid=47176&label=ufi-P900000000_Pool-3_Slice Erişim Tarihi: 26.02.2015
- Copeland, T. 2004 Presenting Archaeology to the Public: Constructing Insights On-site, in: Public Archaeology, N. Merriman (ed), London: Routledge, 132-144.
- Erdoğan, E., ve Tuna A., Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi ve Arkeolojik Parklar: Assos (Behramkale) Örneği, Kazdağları III. Ulusal Sempozyumu, 12-14 Mayıs 2012.
- Formosa, D. 2007. Design, Emotions, and How People Think, presented at: Emerging Trends in Design Research (IASDR – International Association of Societies of Design Research Conference, 12-15 November 2007), Web Sitesi: www.sd.polyu.edu.hk/iasdr/proceedpapers/Design,%20Emotion,%20and%20How Erişim Tarihi: 05.03.2011
- Geswinde, M. 2010 Kaiserpfalz Werla Archäologiepark Wolfenbüttel Eyaleti Kültür Başkenti Proje Önerisi, Braunschweig.
- Kwas, M. 1986. Archaeological Parks Integrating Preservation, Interpretation and Recreation. Nashville, Tennessee: Department of Conservation Division Of parks an Recreation.
- Karul, N. ve Avcı, M. 2010, Bursa Aktopraklık Höyük'te Kültür Sektörünün Oluşturulması: Çok Yönlü Proje, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, (8), 241-247
- Lonsway, B. 2009. Making Leisure Work: Architecture and the Experience Economy, Oxford: Routledge Press.
- Nigro, F. 2002. Cultural Heritage Planning and Management for Development: The Palestinian Archaeological Park of the Jericho Oasis, Rome, 191-208.
- Nikolic, E. Rogic, D and Anđelković Grašar, J. 2010. Archaeological Park As a Product Of Emotional Design: Design And Organization Of A Park Based On The Exploration Of Visitors' Emotions, Archaeology and Science 6, Center for New Technology Archaeological Institute Belgrade p:259-269.
- Norberg-Schulz, C. 1980 Genius Loci Towards A Phenomenology of Architecture, New York: Rizzoli.
- Norman, D. 2004 Emotional Design: Why We Love (or Hate) Everyday Things, Basic Books, New York.
- Ojeda. 2002. the Archeological Park of Fregellae in Italy, Rome.
- Puren, K., Drewes, E. and Roos, V. 2006 An Exploration of Sense of Place as Informative for Spatial Planning Guidelines: A Case Study of the Vredefort Dome World Heritage Site, South Africa, International Journal of Human and Social Sciences, vol.1, no.3: 190-197, Web Sitesi: <http://www.waset.org/journals/waset/> Erişim Tarihi: 07.03.2011.
- Repiso, L. 2010 Heritage, Tourism and Sustainability: An Archaeological Park as a Tool for Local Sustainable Development, Postgraduate fellow CONICET (National Council of Scientific and Technological Research) Faculty of Architecture, Urbanism, and Design – National University of Córdoba, Argentina
- Salinas C, E. and OSORIO, J. A., 2006. Turismo y Sustentabilidad: de la Teoría a la práctica en Cuba. Cuadernos de Turismo. Universidad de La Habana-Universidad de Murcia, N° 17, pp. 201-221.
- Sarıkaya, Y. 2009. Tarihi çevre koruma mevzuatına genel bir bakış, tarihi çevrede koruma: yaklaşımlar, uygulamalar, Dosya 14.1 TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, (9), 34-40.
- Tuna, A. 2014. Sürdürülebilir Antik Kentler Kapsamında Arkeolojik Parklar; Düzce-Konuralp Örneği. Ankara Üniversitesi Fen Bilim. Ens. Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi Ankara.